

K V Ě T E N 2 0 1 8

ROMANOVODI

R O M S K Á D U Š E | CENA 20KČ

**EVA
BERKYOVÁ**

ROZHOVOR

SOUMRAK
UBYTOVEN

UMĚNÍ
V OSADÁCH

**MILENA
HÜBSCHMANNOVÁ**

VÝROČÍ

STIPENDIUM PRO ROMSKÉ STUDENTY STŘEDNÍCH A VYŠŠÍCH ODBORNÝCH ŠKOL

STUDUJETE MATURITNÍ OBOR,
NÁSTAVBU NEBO VOŠ?

MÁTE DOBRÉ STUDIJNÍ
VÝSLEDKY?

CHCETE SE SEZNÁMIT S DALŠÍMI
ROMSKÝMI STUDENTY?

PŘIHLASTE SE DO
STIPENDIJNÍHO PROGRAMU
ORGANIZACE ROMEA!

Výše stipendia: 14 000 Kč (SŠ); 21 000 Kč (VOŠ)

Termín přihlášek: 1. června – 15. července 2018

Bližší informace o tom, jakým způsobem můžete o stipendium
zažádat, získáte na www.romkastipendia.cz,
tel. +420 257 329 667 nebo e-mailu jitka.votavova@romea.cz

EDITORIAL

Před polovinou června by své pětasedmdesáté narozeniny oslavila Milena Hübschmannová. Na zakladatelku romistiky a neobyčejnou ženu vzpomíná v článku, který jsme jí věnovali, kromě jejího bratra Antonína a dalších, i šéfredaktorka časopisu Romano džaniben Lada Viková. Té před cestou do Afriky, pro kterou se rozhodla na poslední chvíli, do telefonu svěřila: „Já teď odlétám, ale kam to neřeknu, to se budete všichni divit!“ Údiv však vystřídala bolest. Milena na svých cestách tragicky zemřela při autonehodě.

Výjimečná osobnost přijala i naše pozvání k rozhovoru. V těžkých chvílích, ať už v nemocnici na jednotce intenzivní péče, v nemoci, nebo ve stáří, je lidem na blízku zdravotní sestra a ošetřovatelka Eva Berkyová. O naslouchání a pomoci, o domácí péči i práci v nemocnici, o tom, jak se k pacientům přistupuje v Česku a jak v zahraničí nebo o vyrovnávání se se smrtí si s ní povídala Stanislava Ondová.

O nadějném studentovi Lukášovi Kotlárovi už jsme v Romano vodí psali před pěti lety. Někdejší gymnazista dnes studuje politologii a mezinárodní vztahy na prestižní vysoké škole CERMAT. O co všechno je za ty roky dál, se dozvíte v rubrice Profil Reny Horvátové.

Podívali jsme se také do Ústí nad Labem, kde svůj provoz skončily dvě ubytovny a více než dvě stovky jejich obyvatel se ocitly na svízelné cestě hledání nového bydlení. Objektívem fotoaparátu jsme nahlédli do osad na Slovensku, kde se svým sdružením Art Aktivista působí filmař Tomáš Rafa a už několik let pořádá pro místní děti malířské workshopy. Sledovali jsme i třetí ze série debat, které se konaly při příležitosti vykoupení areálu v Letech u Písku.

Přeji vám příjemné čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 5/2018

- 3** **Obsah / Editorial**
- 4 – 7** **K životu patří nemoc i smrt**
Rozhovor se zdravotní sestrou Evou Berkyovou
Stanislava Ondová
- 8 – 10** **Odlétám. Ale kam, to neřeknu**
Vzpomínky na Milenu Hübschmannovou
Radka Patočková
- 11** **Bydlení není hra, ale základní lidská potřeba**
Komentář
Marek Zouzalík
- 12 – 13** **Soumrak ubytoven (nejen) v Ústí**
Pod povrchem
Jana Baudyšová
- 14 – 16** **Svou identitu stále poznávám / Na prindžarav miri identita**
Profil Lukáše Kotlára
Rena Horvátová
- 17 – 18** **Aktivismus a umění v osadách**
Fotoreportáž
Jana Baudyšová, Tomáš Rafa
- 19 – 20** **Současný výzkum romského holokaustu**
Aktuálně
Eva Zdařilová
- 21** **O ley ley**
Romaňi gili – romská píseň
Ladislav Círok, Renáta Kováčová
- 22** **O Romech a gádžích**
Seriál
Jan Ort

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200 Kč

facebook.com/romanovodi, facebook.com/sdruzeniromea

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

Foto na přední obálce: Eva Berkyová (foto Petr Zewlakk Vrabec),
foto na zadní obálce: Defilé festivalu Khamoro (foto Lukáš Houdek)

Číslo: 5 / 2018
Ročník: XV
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR.

Redakce:
Renata Berkyová, Tomáš
Bystrý, Rena Horvátová,
František Bikár, Jana
Šedivcová, Stanislava
Ondová, Renata Kováčová,
Zdeněk Ryšavý

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz
Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editor:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Korektury romského
jazyka:
Jan Ort
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

K ŽIVOTU PATŘÍ NEMOC I SMRT

Stanislava Ondová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Na zdravotní škole v Lučenci byla Eva Berkyová vůbec první romskou studentkou a zároveň i první středoškolačkou v rodině. Dnes pracuje na jednotce intenzivní péče v neratovické nemocnici a zároveň působí v Německu jako zdravotní ošetřovatelka. Vychovala dvě úspěšné děti a zároveň je, jak sama říká, babičkou na plný úvazek.

V Čechách pracujete jako zdravotní sestra v nemocnici, v Německu zase docházíte přímo k pacientům. Jaké rozdíly vidíte mezi domácí péčí a péčí v nemocnici?

Domácí péče je vždy u pacienta, který nemá až tak závažný zdravotní stav, výhodou. Jednak je to tím, že se léčí ve svém prostředí, rodina má na něho daleko víc času, odpadá dojíždění a do-držování návštěvních hodin. Na druhou stranu, když se jeho stav znenadání zhorší a jde doslova o minuty, musíte velmi rychle jednat. Než přijede záchran-ka s lékařem, může se stát cokoliv, i když je u pacienta školená zdravotní sestra. Navíc u sebe nemusíte mít prostředky, kterými byste pacientovi pomohla. Nemocnice je v tomto ohledu vhodnější, protože lékařská pomoc je tam okamžitá.

K práci zdravotní sestry patří i smrt. Vzpomenete si na svůj první případ, kdy vám na oddělení zemřel pacient?

Na to si vzpomínám velmi dobře. Pra-covala jsem na Slovensku na neurologii. Jednalo se o pacientku, která byla po operaci mozku a v nemocnici byla už na dožití. Velmi jsme si spolu „padly do oka“. Vždy čekala, kdy budu mít směnu, a oceňovala mou snahu pacientům naslouchat a pomáhat. Jednou se mi svěřila, že nechce zemřít sama, a tak když jsem měla službu, poprosila mě, abych u ní zůstala, protože cítila, že přišla její chvíle. Seděla jsem u ní celou tu dobu a držela ji za ruku, zemřela ve spánku.

Jak se s něčím takovým člověk vyrovnává, když si zároveň uvědomuje, že to není první ani poslední zkušenost se smrtí?

Těžko. I doma jsem na tu pacient-ku myslela, ale těšilo mě, že jsem jí splnila její poslední přání a ona neze-mřela opuštěná. Za ty roky praxe jsem se snažila obrnit a nepřipouštět si k srdci každou smrt na oddělení. Patří to k životu. Jenže, teď se v Německu starám o těžce nemocnou paní, ví, že zemře. Občas se stane, že se rozbřečí a já potom brečím s ní. Přestože se snažíte nepřipouštět si k srdci bolest ostatních, pokaždé se to nepovede. Ale dnes jsem již na smrt pacienta připravená lépe než

ve svých začátcích a dokážu se s tím vyrovnat. Víím, že svůj pracovní a osobní život musím oddělovat, jako bych žila ve dvou světech. A když přijdu domů, musím vše z hlavy vymazat a užívat si svoji rodinu.

Změnil se za ta léta strávená ve zdravotnictví váš pohled na pacienty?

Dřívější doba nám dávala prostor pro přímou práci u pacientů. Měli jsme víc času si s pacienty povídat, vyslechnout si je, pomáhat jim. Dnes jsou sestry zahlceny papírováním, při veškeré ad-ministrativě, kterou sestry musí zvládat, je to časově velmi náročné. U nás na jednotce intenzivní péče, kde jsou většinou pacienti, kteří nevnímají, je to oproti interně, kde s pacienty přímo ko-munikujete, velký rozdíl. Nová generace zdravotních sester musí studovat daleko déle než za mých let. Na vzdělání současných sester je kladeno mnohem více nároků. Už nestačí studovat čtyři roky, což byla dříve dostatečná doba pro to, aby mohla pracovat v nemoc-nici jako kvalifikovaná sestra, dnes by byla pouze asistentkou. A to je i jeden z důvodů, proč ubývá kvalifikovaných sester ve zdravotnictví.

Na Slovensku se mezi Romy říkalo, že jim lékaři a zdravotní personál neposkytují dostatečnou péči. Mnoho Romů hospitalizovaných v nemocnicích i odcházelo na revers, protože měli pocit, že jim není věnovaná dostatečná zdravotní péče. Zažila jste něco podobného?

Z takových situací jsem byla vždy smutná a zklamaná, bohužel já sama jsem proti tomu nemohla nikterak bojovat. Pokud podobná situace nastala, že rodina měla pocit, že ta péče není do-stačující a zdravotní stav pacienta nebyl až tak vážný, radila jsem jim, aby si vzali pacienta domů, pokud vážný byl, snažila jsem je přesvědčit, aby pacient v nemoc-nici zůstal. Snažila jsem se ze všech sil se o všechny pacienty starat tak, aby se jim dostalo dobré zdravotní péče, ale i já si všimla, že když přišel chudý Rom, chudě oblečený, neměl peníze, tak o něho bylo i chudě postaráno. S takovými kolegy se mi potom velmi těžce pracovalo, jenže svému nadřízenému nemůžete

nic vytýkat. I proto jsem ráda, že jsem nakonec odešla do Čech a mám kolegy, kteří na něco takového nehledí.

Odejít ze Slovenska do Čech vás přiměly vaše děti, které tu pracují a žijí.

Přesně tak, obě děti začaly studovat v Praze a my jsme zůstali s manželem na Slovensku. Před čtyřmi lety jsme se rozhodli, že půjdeme za dětmi. Syn Pavol je módní návrhář a dcera Renáta vystu-dovala romistiku a působí jako básnička. Naše cesta do Prahy se nám zpočátku komplikovala, protože se manželovi nedařilo sehnat práci ošetřovatele, musel absolvovat ještě sanitářský kurz, který je o stupeň vyšší než ošetřovatelský, protože kurz absolvovaný na Sloven-sku zde neplatil. Situaci komplikovalo i manželovo onemocnění leukemií. Pro mnohé nemocnice byla jeho diagnóza problém. Nakonec se mu ale podařilo najít zaměstnání v nemocnici v Neratovi-cích, kde mu i přes nemoc vyšli vstříc. Já tehdy dojížděla do Německa. Asi po roce se manžel v nemocnici zmínil, že i jeho manželka je zdravotní sestra, a díky tomu jsem začala vedle své práce v Německu pracovat na interně a později na JIP.

Určitě se při své práci setkáváte i s agresivními pacienty, občas i pod vlivem alkoholu. To asi musí být obzvlášť pro ženu těžké.

S agresivními pacienty musíte komuni-kovat opatrně, pokud možno nesmíte na ně reagovat stejně agresivně jako oni na vás, jinak se jejich agresivita vystupňuje a situace se o to zhorší. Ale stává se, že pacient sám o sobě je v pohodě, zato příbuzní vykazují známky agresivity a vul-garity. V takovém případě je vždy odkážu na primáře nebo ošetřujícího lékaře.

Setkáváte se i s negativními reakcemi, od pacientů nebo jejich příbuzných, na váš romský původ?

Setkávám. Poprvé se mi to přihodi-lo těsně po škole, kdy jsem začínala pracovat v nemocnici na Sloven-sku. Pacient odmítl nechat si ode mě píchnout injekci, protože jsem Romka. Kolegyně, která se mnou sloužila, se zachovala velmi korektně, pacientovi oznámila, že když si injekci nenechá

EVA BERKYOVÁ (1964)

vystudovala střední zdravotní školu v Lučenci na Slovensku. Pochází z pěti sourozenců. Ve zdravotnictví pracuje od roku 1984. V současnosti pracuje jako sestra na jednotce intenzivní péče v neratovické nemocnici a zároveň je zdravotní ošetřovatelkou na JIP v Německu. Má dlouholetou praxi z interního a neurologického oddělení. Pracovala na Slovensku, v Rakousku Německu i v Čechách.

píchnout ode mě, tak ji nedostane vůbec, protože jsem stejně jako ona zdravotní sestra. Pacient se nakonec umoudřil. Ale i po pěti letech po mém nástupu jsem se dozvěděla přímo od primáře našeho oddělení, že mě tehdy kvůli mému původu nechtěl přijmout. Nakonec jsem tam pracovala dlouhých devatenáct let, než jsem odešla do zahraničí. Ale i v Rakousku jsme měla podobné zkušenosti. Když jsem přišla do rodiny a oni zjistili, že nemám tu správnou barvu pleti, zavolali do agentury, že mě nechtějí, protože jsem Romka, a poslali mě ještě ten stejný den, co jsem přijela, domů. Byl to pro mě šok, v tu dobu jsem ještě neuměla tak dobře německy, takže jsem se nemohla ani bránit. Později jsem po agentuře požadovala, aby rodinám říkali dopředu, že jsem Romka, abych se podobným situacím vyhnula.

Setkala jste se s něčím podobným i v Čechách?

A víte, že ne? Já na Česko nedám dopustit.

V posledních letech nemocnice zaznamenávají, že jim odchází zdravotní personál do zahraničí.

Láká je zkušenost nebo vyšší plat?

Jednoznačně finance. Já jsem ve čtyřiceti letech také odešla pracovat do zahraničí kvůli financím. V Čechách pracuji tři týdny na částečný úvazek v nemocnici v Neratovicích a tři týdny jsem v Německu. V zahraničí se dá vydělat až dvakrát více než v českých nebo slovenských nemocnicích.

Proč tedy pendlovat mezi Neratovicemi a Německem, když máte za hranicemi finančně dobře ohodnocené zaměstnání?

Práce zdravotní sestry v nemocnici je jiná, více se dostanete do styku s pacienty a jste součástí pracovního kolektivu. I samotné zákroky jsou u pacienta v nemocnici jiné, než je tomu u péče v domácím prostředí. A to by mi chybělo. V nemocnici jsem více sestřička než ošetřovatelka. Zároveň mám možnost se neustále něco nového naučit, protože zdravotnictví jde neuvěřitelně kupředu.

Umístila byste svého blízkého do pečovatelského domu?

Rozhodně ne, to bych neudělala. Sestra v nemocnici nemá dostatek prostředků a času, aby se mohla postarat o pacienta, v tomto případě mého člena rodiny, tak jak bych to dokázala já v domácím prostředí. Nikdy nezapomenu, jak moje máma umírala v nemocnici. Tehdy jsem byla ve druhém ročníku a bydlela jsem v Lučenci na internátě. Žili jsme bez otce, nejmladšího bratra, kterému byly teprve čtyři roky, vychovávala moje teta. Tohle období bylo šílené. Těsně předtím, než odešla, mi řekla, že jsem si vybrala jedno z nejtěžších zaměstnání.

Romové se prakticky nevyskytují v žádných pečovatelských institucích. Čím si to vysvětlujete?

Romové jednoznačně jako rodina drží spolu víc, než je tomu u majority. To je to romství. Nikdy bychom své příbuzné nedali někam, kde by o ně měl pečovat někdo cizí. To se týká i domova důchodců. O své seniory a nemocné se staráme vlastními silami a přijde nám to přirozené, prakticky s tím počítáme už jako mladí, že jednou se postaráme o své nemohoucí rodiče.

Jsou zahraniční pacienti náročnější než ti v Česku?

Rozhodně. Když pracuji v Čechách, tak jsem u pacienta dvanáct hodin a starám se o několik pacientů. V zahraničí sice také pracuju dvanáctky, střídám se s kolegyní, ale veškerý ten čas věnujeme jenom jednomu pacientovi. Záleží i na rodině pacienta, některé vyžadují péči až nad rámec našich povinností, jiní nad vámi stojí a kontrolují vše, co a jak děláte. Jiní vás komandují, abyste to či ono dělali podle jejich představ. Od kolegyní třeba vím, že pokud pacient zemře, zůstávají s rodinou až do pohřbu.

Obě vaše děti se vydaly úplně jiným směrem. Syn je umělec a dcera romistka a básnířka. Nechtěla jste, aby třeba vystudovali medicínu?

Ne, nechtěla. My jsme moderní romská rodina, oceňuju, že se oba ubírají vlastním směrem. Pamatuju, že už od školky jsme je s manželem vedli k samostatnosti, dceři bylo osmnáct, když odjela studovat do Prahy, stejně tak nám brzo vylítl z hnízda i syn Pavol.

Jak na vás reagují romští pacienti poté, co vás vidí v uniformě sestřičky? Mají k vám jiný vztah než k ostatnímu personálu?

Toho si docela všímám, že mají. Když je u nás hospitalizován romský pacient, jeho příbuzní se častěji obrací víc na mě než na sestřičky z majority. Říkají, že ke mně mají větší důvěru, a jsou rádi, že na oddělení vidí i Romku. Prosili mě, ať na pacienta dám pozor a pomůžu mu, pokud to bude potřeba. Samozřejmě příbuzným vyjdu vstříc, stejně tak jako všem.

V souvislosti s tím, jak se v budoucnu bude zvyšovat počet lidí v důchodovém věku, začíná být otázka pečovatelských služeb a domovů důchodců stále více palčivým tématem. Politické strany zatím na tento problém dostatečně nereflektují, a přitom zlepšení situace by pro ně mělo být jednou z priorit.

Péče je stále pro mnohé nedostupná, protože nemají dostatek peněz na to, aby si platili pečovatelskou službu.

Oproti tomu v Německu veškerou péči a zdravotnický materiál a přístroje hradí pojišťovna, což v Čechách ani na Slovensku zatím nefunguje. Situace se trochu mění k lepšímu, přibývá neziskových organizací a agentur, které se lidem s potřebou neustálé zdravotní péče věnují.

S péčí o seniory jde v ruku v ruce i paliativní a bazální péče. Nevyléčitelně nemocným a jejich blízkým to umožňuje zvládnout poslední životní chvíle důstojným způsobem. Proč je podle vás nenahraditelná?

Je to skutečná pomoc v těch nejtěžších chvílích. Někteří pacienti, kteří nemají tak silnou rodinou podporu, potřebují i péči psychologa, aby se se svým zdravotním stavem vyrovnali. Například u nás v nemocnici v Neratovicích na interním oddělení komunikuje s rodinou sociální pracovnice, která s rodinou třeba mluví i o tom, kam pacient půjde po propuštění z nemocnice. Ale to jsou příklady, kdy je pacient propuštěn do domácí péče, ale ne kdy mu zbývají poslední chvíle života. Věřím pacientům může poslední dny ulehčit i kněz, což pořád mnoho pacientů netuší. Paliativní a bazální stimulace se u nás stále rozvíjí. V zahraničí to má daleko delší tradici, u nás je to stále ještě v plenkách. Ve větších nemocnicích poskytují paliativní péči pacientům mobilní hospici – pacient dožije doma, kde má vše potřebné, do rodiny dochází sestra

a lékař. Samozřejmě, že ideální situace by byla, kdyby svým pacientům mohly takovou péči bezplatně poskytnout i malé nemocnice, jenže chybí finance.

Jak moc se za dobu vašeho působení ve zdravotnictví a pečovatelské změnil systém práce se seniory i samotnými pacienty? A v čem jsou zásadní rozdíly oproti zahraničí?

Těžko říci. Pokud rodina nemá finance na domácí péči nebo na domov důchodců a jedná se po nemocného pacienta, je nemocnice nucena si přesouvat tyto pacienty z jednoho oddělení na druhé, aby bylo o pacienta postaráno. Nemocnice se bohužel dostává do pozice, kdy suplují domov důchodců nebo domácí péči. Stát na to nemá finance, příbuzní stejně tak a samotní senioři mají příliš nízké důchody. To je ten nejzásadnější rozdíl oproti zahraničí. V Rakousku je dokonce systém, kdy za každou pečovatelskou dostane rodina příspěvek 250 EUR měsíčně, který připadne přímo rodině. Je to samozřejmě i ekonomikou a politikou daného státu.

Přemýšlela jste někdy o tom, že byste si vybrala jiné povolání?

V těžkých chvílích jsem o tom často přemýšlela, ale kdybych měla volit znovu, tak bych si zvolila stejně. Pomáhat lidem je mým posláním.

ODLÉTÁM. ALE KAM, TO NEŘEKNU

VZPOMÍNKY NA MILENU

Radka Patočková / Foto: Günter Bartoš

Poprvé jsem její dlouhé první ó ve slově Romové uslyšela před čtrnácti lety při hodině romštiny. Znělo nezvykle. Také jako by při jeho vyslovení takřka nepostřehnutelně zpomalila tempo řeči, čímž mu dodala na účtě, vážnosti až obřadnosti. Ty Milena Hübschmannová přirozeně a upřímně projevovala i tomu nejposlednějšímu z Romů. Právě proto ji mnozí měli ze srdce rádi a po její náhlé smrti před třinácti lety pocítili osamění a osudovou ztrátu. V těchto dnech by slavila 85. narozeniny.

Milena Hübschmannová (10. 6. 1933 – 8. 9. 2005) Romům zasvětila celý svůj život, i ve svých dvaasedmdesáti letech měla stále spoustu rozdělané práce u nás i v cizině. Pohled na její ohromné celoživotní dílo „jen“ v oboru romistiky – v oblasti historie, jazyka, etnografie, literatury a dalších – dává tušit, že takový člověk se nerodí každý den. Snáze se pak chápe obdiv – někdy střízlivý, jindy až zbožšťující, který ve spojení se jménem Milena Hübschmannová mnozí její pamětníci cítí.

Sestra Jiřina Šístková vzpomíná, jak už jako malá proležela Milena moře času v knihách. Ve dvanácti měla sen o svém narození v Indii a již v první polovině 50. let se během studia hindštiny, urdštiny a bengálštiny na FF UK v Praze setkala na brigádě v Ostravě s romštinou. Započal její hluboký a s věkem nehasnoucí zájem o etnikum, které na ni v podmínkách šedivého socialistického Československa působilo jako zjevení. Navštěvovala romské rodiny, učila se jejich mateřštinu, zaznamenávala romský folklor – pohádky, vyprávění, přísloví, hádanky, písně, sbírala vzpomínková vyprávění Romů zejména z 2. světové války. Magnetofon prý nosila téměř vždy u sebe, aby byla připravená zaznamenat i to nejvšednější povídání, pro ni z mnoha pohledů nicméně nesmírně cenné.

PSÁT V MATEŘŠTINĚ

Na sklonku 60. let vedla na Slovensku improvizovanou mateřskou školkou v romské osadě v Rakúsích u Kežmarku, kde měla příležitost poznat život Romů z bezprostřední blízkosti. Byla bytostně přesvědčená, že Romové mají právo na svůj jazyk, kulturu, emancipaci a jen s ohledem na toto dědictví má probíhat jejich integrace do většinové společnosti. Po většinu let 50. a 60. však vítězila jiná státní politika, „občané cikánského původu se zaostalým způsobem života“ měli splynout se svým okolím. Jako vědkyně tak mohla být Milena Hübschmannová znovu na krátký čas slyšet až na přelomu 60. a 70. let především v souvislosti s aktivitami Svazu Cikánů-Romů (1969–1973), v atmosféře dozvuků pražského jara.

Šlo o do té doby naprosto nemyslitelný projev etnické emancipace Romů na našem území. Na jeho půdě jazykovědná komise, již byla Milena Hübschmannová členkou (a iniciátorkou řady dalších kroků), vypracovala dodnes platná pra-

Foto Antonín Hübschmann

vopisná pravidla slovenské romštiny. Milena tou dobou řadu Romů, u nichž vycítila talent, popostrkovala a nabádala k psaní v mateřském jazyce. Těmto prvním krůčkům dával cenný publikační prostor svazový zpravodaj Románo líl. Hübschmannová v péči o začínající romské literáty nepolevovala ani po zákazu Svazu, publikování bylo na mnoho let takřka nemožné, jí se ale podařilo započaté literární hnutí až do roku 1989 držet při životě, rozvíjet ho, konečně s ním byla neodmyslitelně svázána i po roce 1989. Za svůj nesouhlas s asimilační politikou byla na přelomu 70. a 80. let sedm roků bez stálého zaměstnání.

Po revoluci se konečně mohla naplno vrhnout do práce. Na FF UK v Praze v roce 1991 založila obor romistika, kde i vyučovala. Pro mnohé studenty však představovala víc než to, byla celou duší i tváří oboru. Od roku 1994 působila jako šéfredaktorka časopisu odborných

studií Romano džaniben, kde mimo jiné zavedla literární rubriku, v níž mohli autoři z řad Romů bez velkých překážek publikovat. Spolupracovala s nově vznikajícími romskými periodiky, přednášela na několika školách v České republice a spolupracovala např. na lingvistických, literárních či pedagogických projektech v zahraničí. Soupis její bibliografie by mnohonásobně překonal rozsah tohoto textu. Za své zásluhy pro Romy byla mnohokrát oceněna – prezidentem Václavem Havlem, Chartou 77, Romskou občanskou iniciativou, Mezinárodní romskou unií, Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Výčet možných zásluh by mohl pokračovat. Mnozí lidé okolo ní nabyli pocitu, že Milena tu se svojí energií bude navždy. Zemřela nečekaně – účast na konferenci v Jihoafrické republice byla její poslední cestou.

VZPOMÍNKY NA MILENU

Je neuvěřitelné, kolik času už uplynulo od nečekaného odchodu naší velké učitelky i přítelkyně, milované Mileny Hübschmannové. Před její cestou do Jihoafrické republiky jsme byly díky pracovním činnostem stále často v kontaktu. A i dnes se mi zdá, jako by ta setkávání probíhala před nedávnem – tak živé vzpomínky na ně stále mám. Tolik životního elánu jako měla ona, má málokdo. Kolikrát jsme si se spolužáky říkali, že nás všechny přežije. Jak nás tehdy její nečekaný odchod zaskočil. Pro svou poslední cestu se rozhodla – možno říci – nečekaně a na poslední chvíli. Volala mi těsně před odletem a i zde se projevila svou příznačnou hravostí: „Já teď odlítám, ale kam to neřeknu, to se budete všichni divit!“ Napínání, hravost s obsahem i formou sdělení, fabulace, ohromná fantazie a energie, to vše z ní tryskalo a projevovalo se jako specifický, lidsky vlídný smysl pro humor. Jako když mi poštou posílala ve velké obálce hotové korektury pro Romano džaniben a na obálku napsala část mého jména a „tituly“ (jimiž mi předem děkovala a současně mne zavazovala, abych i tuto práci dokončila včas) v písmu dévanágarí! Nebo její slovní hříčky. Když jsme se k práci usazovaly do dvou křesel – jednoho u okna a druhého stranou, navrhovala, ať si „kvoknu“, že na text lépe uvidím. A když mne po schůzce zvala na oběd, že to jsem ještě nejedla a tuto specialitu musím ochutnat, neřekla fádně, co uvařila, ale svůj pokrm vzletně pojmenovala jako exotický, pravý a nefalšovaný „cod-um-d-al“. Jak na ni dnes vzpomínám? Hravost dítěte a tisíciletá moudrost v jedné osobě. Škoda, že jí nemůžeme společně popřát But bacht the sasťipen! a namísto toho jí musíme (i chceme) přát: Mi del o Del lake loki phuvori!

Lada Víková, šéfredaktorka Romano džaniben

AMARI MILENA, tak jí říkali všichni Romové, kteří ji měli rádi. Byla to neobyčejná žena, kdo ji znal, vzpomíná na ni s úctou. Seznámila jsem se s ní v 80. letech, když byla v porotě soutěže romských souborů v Rokycanech. Náš soubor Amare neni tvořily starší ženy, které zpívaly starodávné písně bez hudebního doprovodu. „Jsou výjimečné,“ říkala Milena, „zpívají písně, které jsou už pomalu zapomenuty, jejich hlasy opravdu nepotřebují hudbu.“ Později zařídila, aby

Foto Arne B. Mann

náš soubor natočil Český rozhlas. Ženy ji milovaly. Milena byla dobrá posluchačka, ráda poslouchala příběhy ze života Romů, a tak když jsem jí vyprávěla jeden takový, řekla mi: „Napiš to.“ Pro mě to bylo divné, psát v romštině. Ale ona řekla: „Přesně tak, jak jsi mi to řekla, tak to napiš.“ Když mi osud do mého života poslal Milenu, dala se kola osudu do pohybu. To ona mě motivovala k tomu, abych začala psát. Moc ráda vzpomínám na jeden zážitek. Když jsme spolu jely do Rakouska do Vídně na festival romské literatury – měla jsem tam čtení povídky Trastune benga – jeli s námi tenkrát také Magda a Jan Slepčikovi a moje dcera. Jedno čtení probíhalo ve Vídni, druhé v Innsbrucku. Milena byla z tlumočení už dost unavená a bolela ji hlava. Ve vlaku se omluvila, že by si ráda šla do vedlejšího kupé odpočinout. Chtěla být prostě sama. My ostatní jsme si chvíli povídali, ale potom jeden po druhém usnuli a já jsem zůstala sama vzhůru. Co teď? řekla jsem si. A tak jsem se potichu vyplížila z kupé a šla jsem do druhého k Mileně. Řekla jsem jí, ať dál odpočívá, nemluví, že jí budu vyprávět o svých křtinách. Vyprávěla jsem pomalu a ztišeným hlasem, chtěla jsem, aby také usnula. Cesta byla strašně dlouhá a já vyprávěla a vyprávěla, ani jsme nezaregistrovaly, že si přisedla moje dcera, potom Magda a po chvíli i Janek. Celou cestu do Innsbrucku jsem vypravovala, nakonec se mě Milena zeptala, kolik že mi bylo let. Odpověděla jsem, že jsem se narodila v červnu, na mých křtinách děda ještě byl, ale v červenci umřel, tak mi byl asi měsíc. Milena vypukla v obrovský smích:

„Ty jsi to tak vyprávěla, jako bys tam byla teď. Jsi neobyčejný vyprávěč!“ a vypnula magnetofon. Ona byla pohotová, hned si vše nahrávala. Myslím, že ji hlava přestala bolet a my všichni jsme se zpátky přesunuli do našeho kupé. Moc mi chybí, stále na ni vzpomínám, byla mi přítelkyní, sestrou i učitelkou. Byla to žena s velkým srdcem a krásnou duší. Jejím velkým odkazem pro nás Romy je zachovat si svoji identitu, psát knihy v romštině, zpívat písně a nezapomenout náš romský jazyk.

Ilona Ferková, spisovatelka

Sestra Milena na mě měla velký vliv. Dnes s odstupem času vzpomínám na chvíle, které jsem s ní strávil před mým odchodem z Československa v roce 1968 a při mých návštěvách České republiky po roce 1995. Většinou jsme s Milenou vyjeli na Slovensko, kde jsme navštívili rodiny Romů. Milena sbírala materiály, které později publikovala v Romano džaniben. Po jejím úmrtí se objevily úvahy, kdo a jak bude pokračovat v její započaté práci. Byl jsem velmi mile překvapen, když rok po jejím úmrtí byla k oslavě její práce uspořádána oslava v paláci na Malé Straně. Tehdy jsem naposledy mluvil s lidmi, se kterými jsem se sešel během Milenina života. Z internetu se dozvídám, že bývalí studenti či spolupracovníci v její práci pokračují a že otázka Romů a jejich místa v české společnosti není zapomenutá.

Antonín Hübschmann, bratr

•

BYDLENÍ NENÍ HRA, ALE ZÁKLADNÍ LIDSKÁ POTŘEBA...

Marek Zouzalík / Foto: archiv autora

Stále více měst a obcí vyhláší na svém území tzv. zóny bez doplatků na bydlení. Snaží se tak zákonným způsobem zabránit příchodu nízkopříjmových a tzv. „problémových“ skupin obyvatelstva na své území, respektive znepríjemnit život těm stávajícím.

Za problémovou skupinu jsou v tomto smyslu prakticky vždy považováni Romové. Vzhledem k často nedostatečné kvalifikaci, motivaci a předsudkům, nejsou mnohdy schopni nalézt pracovní uplatnění, které by jim umožnilo zabezpečit alespoň základní životní potřeby. Zůstávají tak odkázáni na dávky státní sociální podpory. Ty však často na zabezpečení základních životních potřeb zdaleka nestačí. Tento problém se ale netýká jen Romů. Zasahuje i ostatní nízkopříjmové skupiny obyvatelstva, jako jsou např. matky samoživitelky či důchodci.

V lokalitách kde jsou tyto zóny vyhlášeny, prakticky dochází k zakonzervování stávajícího stavu. Současné obyvatele takové opatření nijak nezasáhne, na doplatek v tomto okamžiku nárok neztratí. Ale to jen do chvíle, pokud se nebudou chtít přestěhovat např. z ubytovny do nájemního bytu, nebo z menšího bytu do většího či naopak. Uzavřením nové nájemní smlouvy totiž o nárok na doplatek přijdou. Ve skutečnosti tak nemají žádnou šanci na lepší budoucnost a integraci do „normální“ společnosti.

Otázka je, co se stane, pokud např. rodiny s dětmi nebudou mít na úhradu nákladů spojených s bydlením, respektive na nákup základních potravin a hygienických potřeb? Skončí na ulici? Pravděpodobně ne, protože nějaké to řešení se vždy najde. Taková řešení však budou dočasná, nesystémová a celkovém součtu dražší než udržování současného stavu. Reálně hrozí i další rizika, jako třeba rozšiřování sociálně patologických jevů, které jsou projevem složité sociálně ekonomické situace ve vyloučených lokalitách. Krádežemi jídla v samoobsluhách počínaje, loupežemi či prostitucí konče. Pokud lidem, kterým hrozí pád až na naprosté dno nepomůže stát, pomohou si sami.

Celé situaci navíc nepomáhá ani skutečnost, že částka doplatku na bydlení se z rozhodnutí vlády snižuje z 80 procent na 50 procent celkových

nákladů. Tato změna by podle Ministerstva práce a sociálních věcí měla pomoci regulovat obchod s chudobou a zároveň zkomplikovat neetické podnikání provozovatelů ubytoven, kteří si ze státu udělali dojnou krávu. Zdá se však, že v tomto předpokladu se politici i úředníci poněkud přepočítali. Jak se již ukázalo, pokud provozovatelé mnohdy prakticky neobyvatelných objektů nedostanou to, co chtějí, raději ukončí činnost. Biti jsou tak ti, o kterých stát prohlašuje, že je chce chránit. Tedy nájemníci.

Stát sice ušetří a přestane vyplácet nesmyslně vysoké částky za naprosto nevyhovující ubytovací služby, ale zároveň přenesle problém na místní samosprávy, které na řešení podobných případů nemají potřebné zdroje. A to ani materiální, ani finanční. Ty se však i přesto budou muset vypořádat s faktem, že nesou minimálně morální zodpovědnost za zajištění přístřeší pro ty, kteří díky tomuto opatření přijdou o střechu nad hlavou. Vzhledem ke sku-

tečnosti, že v řadě měst a obcí proběhla rozsáhlá privatizace bytového fondu, je v České republice dlouhodobý nedostatek volných bytů určených jako rezerva pro sociální bydlení.

Připadá vám to jako začarovaný kruh? Nejste daleko od pravdy. Problém je totiž mnohem složitější a komplexnější, než se na první pohled zdá. Pokud vláda nebude problematiku sociálního bydlení a sociálně vyloučených lokalit dostatečně rychle řešit, můžeme se v blízké budoucnosti dočkat velmi nepříjemného překvapení. •

MAREK ZOUZALÍK

Autor pracuje jako editor ve vydavatelství Economia. Současně je předsedou územního sdružení Syndikátu novinářů ČR pro Prahu a Středočeský kraj. Svůj honorář věnuje Nadačnímu fondu nezávislé žurnalistiky.

SOUMRAK UBYTOVEN (NEJEN) V ÚSTÍ

Jana Baudyšová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

První červnovou sobotu se konal před ubytovnami v Klíšské a Purkyňově ulici v Ústí nad Labem dětský den. Nad pestrým programem pro nejmenší se však vznášel stín blížící se nejistoty – obyvatelé obou budov se před týdnem dozvěděli, že je musí do konce června opustit.

Ubytovny patří firmě CPI realitního magnáta Radovana Vítka, která je pronajímala místní podnikatelce Lee Anderlové. „Již máme mnoho spokojených zákazníků z celého Česka, nyní k nim můžete patřit také vy,“ píše se na jejím webu.

Ať už CPI Anderlové neprodloužila nájem, nebo se rozhodla smlouvu vypovědět sama, faktem je, že se zhruba 230 lidí, z toho minimálně 80 dětí, ocitlo v situaci, kdy si během několika málo týdnů muselo najít novou střechu nad hlavou. CPI dále provozovat ubytovny v plánu nemá. Podle Evy Outlé, starostky městského obvodu Střekov, pod který spadá objekt v Purkyňově – ubytovna

Modrá, má vedení v plánu objekt odkoupit. Sloužit by podle ní mohl třeba jako bydlení pro seniory.

Najít si nové bydlení však byl pro dosavadní nájemníky složitý problém. „Ty rodiny čelí opravdu strašné situaci a tlaku. Na běžném trhu s bydlením téměř nemají šanci,“ popisovala krátce po oznámení o ukončení provozu ubytoven organizace Konexe, která na místě působí. Kromě sociálně slabších rodin šlo také o seniory nebo samoživitelky s dětmi.

V ústeckém kraji působí i Agentura pro sociální začleňování. V Ústí nad Labem má pobočku, nemá však s městem memorandum o spolupráci.

„Ta ubytovna je nějaká, co si budeme povídat, nevypadá to tam asi nějak extra dobře. A přesto ti lidé v podstatě žebrají o to, aby alespoň tam mohli zůstat. Což je opravdu projev zoufalství,“ vyjádřil se k situaci pro Romea.cz čerstvý ředitel agentury David Beňák.

Na tom, že hledání nových domovů není jednoduchá záležitost, se shodly i obě městské části. Střekov má jen 27 městských bytů, všechny obsazené. „Volné byty nemáme. Lidem z ubytoven nabídneme pomoc při hledání jiného bydlení,“ uvedl koncem května místostarosta centrálního městského obvodu Karel Karika (PRO! ÚSTÍ). Na demonstraci, kterou svolali aktivisté spolupracující

s lidmi z obou ubytoven na čtvrtek 14. června, Karika přinesl o poznání lepší zprávy: pro více než desítku rodin z Klíšské se podařilo najít nové domovy. „Podařilo se nám je umístit napříč městem. Jsou to opravdu hezké nájemní byty, někteří lidé jsou opravdu překvapeni, že mají za tak slušné peníze tak krásný byt,“ uvedl. Problém podle něj není ani s kaucemi, se kterými je pronájem bytů spojen. „Úžasnou práci odvádí i úřad práce. Našla se kapitola, která umožňuje těmto lidem kauci poskytnout,“ doplnil Karika. V době uzávěrky tohoto čísla zůstávalo bez nového bydlení ještě asi 56 lidí.

KONEC UBYTOVEN?

„Situace se opakuje stejně, jako tomu bylo na přelomu let 2012–2013, kdy se uzavírala ubytovna v Krásném Březně a město se k problému postavilo stejně tak laxe jako nyní. Magistrát by mohl a měl řešit situaci na úrovni krizového štábu a urychleně zahájit jednání se společností CPI BYTY,“ připomněla vedoucí sociálních služeb z Poradny pro občanství / Občanství a lidská práva Ivana Šimánková. Na paralelu s tehdejším děním upozornil i Miroslav Brož z Konexe, který byl tehdy u organizování blokády ubytovny. Proběhla i demonstrace před ministerstvem práce a sociálních věcí, kterou pořádala nově vzniklá iniciativa Bydlení pro všechny.

Město se také rozhodlo využít nového zákona z loňského roku a v březnu přestalo nově přichozím a lidem, kteří se přestěhují, vyplácet doplatek na bydlení ve 22 lokalitách, které vyhlásilo za oblasti se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů. Po vzoru Kladna se však chystá vyhlásit bezdoplatkovou zónu na celém území. Vláda v demisi měla rovněž v plánu přijmout velkou reformu vyplácení dávek na bydlení, která podle odborníků z Platformy pro sociální bydlení ohrozí ztrátou střechy nad hlavou zhruba třináct tisíc obyvatel ubytoven, z toho tři tisíce dětí, kterým má podporu zkrátit téměř na polovinu nákladů. Uvidíme, s jakým řešením situace těchto lidí přijde nová vláda.

LUKÁŠ KOTLÁR: SVOU IDENTITU STÁLE POZNÁVÁM

Rena Horvátová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Několik let vede dětský časopis Zámeček, studuje na vysoké škole, moderuje a před třemi lety získal Mezinárodní cenu vévody z Edinburghu (DofE), kterou založil manžel britské královny princ Filip, vévoda z Edinburghu.

Dvaadvacetiletý Lukáš Kotlár jako jediný ze šesti dětí prožil život v dětském domově, kam se dostal, když mu byly čtyři roky. Rodiče starost o Lukáše nezvládli, přestože jeho pět dalších sourozenců si postupně z kojeneckého ústavu vzali zpět domů a dali jim možnost vyrůstat s rodinou. „Až do puberty jsem měl obavu se s rodinou vůbec seznámit. Přiznám se, že až ve dvanácti letech jsem si bez jakéhokoli očekávání uvědomil, že bych rád svou biologickou rodinu poznal. Mí rodiče, ať už to bylo jakkoliv, zůstávali mými zákonnými zástupci, takže než jsem někam vycestoval, byli to oni, kdo moje kroky schvalovali. K mému překvapení jsem zjistil, že mám skvělé sourozence a skvělou rodinu, od které jsem se dozvěděl spoustu věcí,“ vypráví

o prvních dojmech ze setkání student druhého ročníku politologie a mezinárodních vztahů na prestižní soukromé vysoké škole CERMAT (Cevro Institut v Praze). Dnes je se svou rodinou v kontaktu i díky Facebooku. O svých sourozencích tak díky moderním technologiím ví už prakticky všechno, rád se za nimi rozjede i do rodného Brna. „Mámě ani tátovi nic nevyčítám, srovnal jsem se s tím, že jsem vyrůstal bez nich,“ říká upřímně mladý student, který přiznává, že často se ho okolí ptá, zda by byl ve svém mladém věku stejně tak úspěšný, i kdyby vyrůstal s rodinou.

„Mnohdy se nad tím zamýšlím, jaké by to vlastně bylo, kdybych zůstal v rodině. A přiznám se, že to беру tak, jak to v mém životě přišlo, nakonec jsem vděčný, že jsem mohl být v dětském

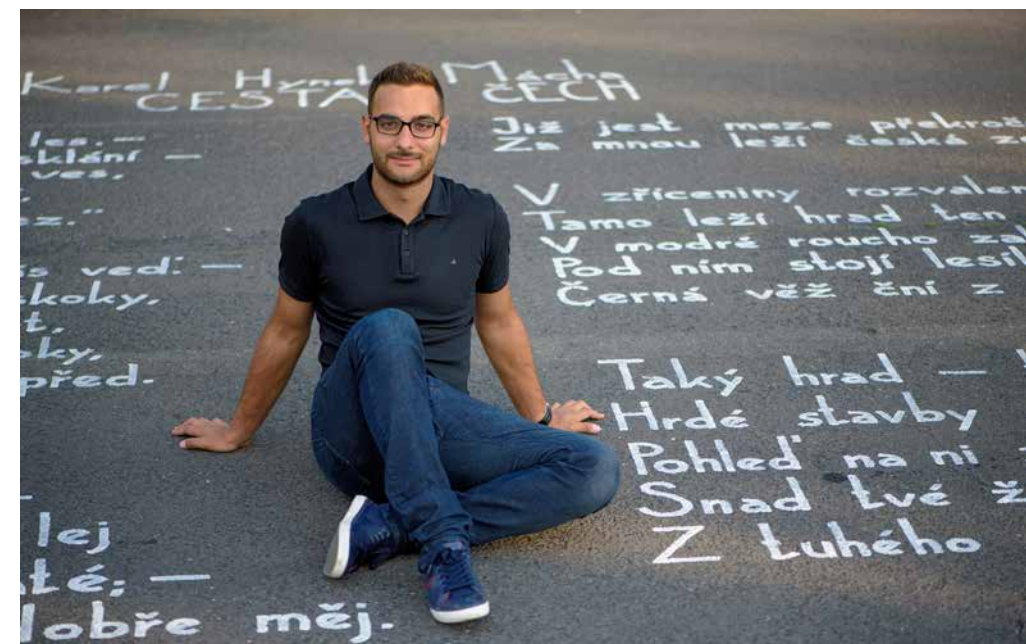
domově a poznat tolik lidí kolem sebe,“ zamýšlí se a zároveň si uvědomuje, že i díky tomu dostal finanční podporu, stipendium na studia na gymnáziu OPEN GATE i na vysoké škole od manželů Kellnerových. Během studia se přihlásil i do programu DofE. Každý, kdo je do programu zapojen, se musí dlouhodobě věnovat nejen oblasti rozvoje dovedností, dobrovolnictví, sportu, ale musí každou ze tří úrovní zakončit týmovou expedicí. „Ve zlaté úrovni programu jsem se svým týmem vyrazil na expedici do rumunského Banátu. Po získání všech tří ocenění jsem měl možnost reprezentovat Česko ve Velké Británii za přítomnosti členů britské královské rodiny,“ prozrazuje něco málo o programu mladý vysokoškolák. V té době působil jako projektový koordinátor v Národní kanceláři Meziná-

rodní ceny vévody z Edinburghu v České republice, kde se věnoval především rozvoji tohoto prestižního vzdělávacího programu do dětských domovů. „Takže, kdybych zůstal v rodině, tak dnes nemůžu dělat to, co dělám, nemůžu studovat, co studuji, a pracovat tam, kde jsem. Tím ale neříkám, že bych nemohl být úspěšný, protože samotný úspěch je i o ambicích a ty v mém životě nikdy nechyběly,“ říká Kotlár, podle kterého není pravda, že dnešní mladí Romové nechtějí být úspěšní. Vzory nachází i ve svých vrstevnících, spolužácích.

Lukáše od nich ale možná odlišuje velká chuť vyzkoušet si co nejvíce různých projektů a snaha pomáhat druhým. A k tomu patřilo i šéfredaktorování časopisu Zámeček, jediného oficiálního média pro dětské domovy, který vychází už dvacet let. „Šéfuji časopisu již nějakou dobu a vidím, že je to práce, která má jednoznačně smysl. Nejdřív jsem začínal jako redaktor, ale po šesti letech jsem se vypracoval a dnes stojím v čele redakce. A možná mě to ovlivnilo i v dalším profesním životě.“

JSEM OLAŠSKÝ ROM

Kromě Zámečku se Lukáš pracovně pohybuje ve světě online marketingu a PR. Tyto na první pohled dva odlišné světy podle něj spolu úzce souvisí. Od té doby, co Lukáš začal spolupracovat s médii nebo s neziskovými organizacemi, se otázka na jeho identitu objevuje čím dál častěji. „Je to ve mně, cítím to tak. Hraju na hudební nástroje, tančím, rád poznávám olašskou kulturu, protože já jsem olašský Rom. Identita nás Romů

není zdaleka jen o tom, že rádi tančíme a zpíváme, to je druhořadé. Zjišťuji, že jsem možná tvrdohlavější, ale především v sobě mám silnou motivaci, a to i přesto nebo možná proto, že si za svým cílem musím jít občas náročnější cestou. A to je to, co mě vystihuje,“ prozrazuje mladý student, podle kterého je etnická identita spojena i s kupou neúspěchů v osobním i profesním životě. „Vím, že úspěch je spojený s hromadou neúspěchů. Já jako mladý Rom chci ukázat, že na tom vlastně vůbec nezáleží, že se nechci řadit jen k majoritě, nebo jen k Romům. Je to možná i tím, že romská identita je v dětském domově upozaděná, tak to bylo i v mém případě. Možná kdybych byl více veden k poznání vlastní identity a romství, tak jak je tomu třeba dnes,

kdy například festival Khamoro zve děti z dětských domovů na svůj program, a posílje tak jejich identitu, třeba bych to dnes v sobě vůbec neřešil.“

V době Lukášova dospívání byl jedním z mála Romů, kteří v domově vyrůstali. Romština tam prakticky nezaznívala. „Bylo to i tím, že vychovatelky nijak nepodporovaly romský jazyk, spíš se razně přiklíněly k češtině. Ale co je oproti dřívější ústavní péči lepší, že se už nepřetrhávají rodinné vazby. Je až překvapující, jak často mohou být dnes děti se svou rodinou, v níž se jazyk a různé zvyky dodržují. A to je dobře,“ hodnotí život v dětském domově Lukáš.

OD ŠKOLY K MIKROFONU

Lukáš se rád chopí i mikrofonu, je si vědom, že pro moderování, ať už je to festivalový koncert, módní přehlídka nebo jakákoliv jiná akce, je nejdůležitější nebát se a působit přirozeně. „Mým cílem je nadále se věnovat aktivitám, které dělám, ať už v oblasti ziskového, nebo neziskového sektoru, a být vzorem pro děti v dětských domovech, které mají podobný osud jako já. Ukázat jim, že pakliže někdo dostane podporu a poslouchá vnitřní motivaci, má šanci uspět. A myslím si, že se to daří, jsem rád, že se tomu mohu věnovat a že mě ostatní podporují.“

LUKÁŠ KOTLÁR: NA PRINDŽARAV MIRI IDENTITA

Rena Horvátová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Vajkeci berša kerel o čhavorengero lil Zámeček, sikh'ol pre univerzita, moderinel, the trin berš palal chudňa Mezinárodní cena vévody z Edinburghu (DofE), savi zathoda o Rom la britska thagarňakero, o princos Filip, vevodas pal o Edinburgh.

Bišudujeberšengero Lukáš Kotlár sar korkoro šove čavendar bariľa avri andro čhavorengero kher, kaj pes dochudňa, kana leske sas štar berš. E daj o dad pal o Lukáš na birinenas te bajinel, choc te lenas leskere phrala pheňa palavreste pal o kojenecko ustavos khere, kaj šaj te baron avri andre famelija. „Dži e puberta daravas te prindžarel miri famelija. Mušinav man te del avri, hoj mekča dešdujeberšengero mange ňisostar nič diňom godi, hoj bi kamavas te prindžarel miri čačikaňi famelija. E daj o dad, te sas kada chočsar, sas mire zaachade anglo zakonos. Te kamavas te džal darekaj het, jon mušinenas te ačhel vaš kada. Somas prekvapimen, hoj sas man igen lačhe phrala pheňa, the e famelija, savi man sikhada but veci,“ vakerel pal peršo sgejlipen la famelijaha o studentos dujtone ročnikostar pre politologija the maškartemutne vztahi pre hirešno sukromno škola CERMAT (Cevro Institut Prahate). Adadžives likerel peskera famelijaha the pro Facebook. Kampil te palikerel le modernone tehnologijenge, hoj pal peskere phrala pheňa džanel maj savoro, rado pal lende phirel Bernate, kaj jov korkoro uliľa. „La dake aňi le dadeske nič na čhivav pro jakha, thodom man pro than kaleha, hoj baruvavas avri bi lengero,“ phenel le jilestar terno studentos, savo pes del avri, hoj o manuša khatar leste but lestar phučen, te bi ulahas kajso reslo the te bi bariľahas avri la famelijaha.

„Varekana pal kada gondolinav, savo bi kada ulahas, te bi bariľomas avri andre famelija. Te phenav čačipen, lav kada kavka, sar kada aviľa andro miro dživipen. Pro agor som palikerdo, hoj somas andro čhavorengero kher a šaj prindžardom kajci manušen khatar mande,“ gondolinel, the korkoro džanel, hoj the bijal kada chudňa o le Kellnerovcendar o love, stipendium pro gymnasium OPEN GATE the pre univerzita. Perdal o studium geiľa andro programos DofE. Sako, ko hin andre, mušinel dureder na kerel khatar o dovednosti, dobrovolnictvo, sportos, aľe the mušinel pro agor sa le trine urovňendar te kerel timovo expedicija. „Andre somnakuňi urovňa le programostar somas mire timoha pre expedicija andro rumunsko

Banátos. Sar chudňom sa o trin alapitišági (somnakuno, rupuno the bronzovo) šaj gejlom te reprezentinel o Čechi andre Bari Britanija so sas paš kada the o manuša pal e britsko thagaruňi famelija,“ phenel terno visokoškolas pal o programos. Akor paš kada kerelas sar projektovo koordinato- ris andre Národní kancelář Mezinárodní ceny vévody z Edinburghu andre Čechiko republika, kodoj likerelas o kada hirešno programos, kaj pes te dochudel andro čhavorengere khera. „Te bi ačhiľomas andre famelija, našti kerďomas so kerav adadžives, našti sikhľiľomas so sikhľuvav, našti kerďomas buťi savi kerav. Kaleha na kamav te phenel, hoj našti ulomas reslo, bo kada hin buter pal o ambiciji the kalen sas andre miro dživipen furt than,“ phenel Kotlár, savo phenel kija, hoj nane čačipen hoj adadživesutne terne Roma na kamen te avel resle. Pengere vzori arakhen maškar pengere kamarata, spolužaka.

U kada šaj avel aver ko Lukašis leskere kamaratendar. Kamelas te zadživel but neve veci, chočsave projekti the kamelas te pomožinel avrone manušenge. Andre kada sas the leskeri buťi sar šefredaktoris andro lil Zámeček, ča jekh oficijalno medijum vaš o čhavorengere khera, savo avel avri imar biš berš. „Kerav kada lil imar varesave berša the dikhav, hoj kadi buťi čačes kampil te kerel. Peršes chudavas sar redaktoris, aľe pal šov berš džavas opre the adadžives kerav šeferedaktoris. Šaj avel, hoj mange kada anda vareso the andro aver profesno dživipen.“

SOM VLACHIKO ROM

Paš o Zámeček hin o Lukáš the khatar o online marketing the PR. Kale duj aver sveti hine andre but veci jekhetane. Odkanastar o Lukáš chudňa te kerel le medijenca abo le neziskovone organizacijenca, phučen lestar buter the buter pal leskeri identita. „Kada hin andre mande, šunav man kavka. Bašavav pro hudebna nastroj, khelav, rado prindžarav vlachiko kultura, bo me som vlachiko Rom. Amare Romengeri identita nane ča pal kada, hoj rado khelas the giľavas, kada hin až palal. Dav mange pre godi, hoj šaj avav zoralešerskero, aľe jekbuter hin andre mande zorali motivacija, choc te, abo sigeder vaš

oda, hoj miro drom hin darekana phareder. A kada phenel jekbuter pal mande,“ phenel terno studentos, savo gondolinel, hoj etnicko identita džal jekhetane le butere pharipnenca andro profesno the osobno dživipen. „Džanav hoj te o manuš kamel te avel reslo, mušinel ta predživel but bibacht. Me sar terno Rom kamav te sikhavel, hoj pal kada na džal, hoj man na kamav te thovel jekhetane ča le gadženca abo ča le Romenca. Šaj kada avel the kalestar, hoj andro čhavorengero kher hin etnicko identita buter palal, sar sas kada the manca. Šaj avel, hoj te bi man buter ligendehas ke miri identita the ko romipen, sar hin napriklad adadžives, kana o festival Khamoro vičinel le čhaven pal čhavorengere khera pre peskero programos the kerel zoraleder lengeri identita, šaj avel hoj bi pes kada andre mande ňisar na marelas.

Sar barolas avri, khatar o Lukáš na sas but Roma so sas andro čhavorengero kher. Romaňi čhib kodoj maj na šundolas. „O vichovatelki ňisar na thovenas anglal romaňi čhib, sigeder kamenas te šunel čechiko čhib. Aľe so hin adadžives feder, hoj imar na odčhinen le čhavoren khatar o fameliji. Som až prekvapimen, keci šaj adadžives aven o čhave peskera famelijaha, kaj pes vakerel romanes the likerem pen chočsave tradiciji. Kada mištes,“ phenel pal o dživipen andro čhavorengero kher o Lukáš.

LA ŠKOLATAR KO MIKROFONOS

O Lukáš rado chudel the o mikrofonos, džanel pal kada, hoj kaj te moderinel, choc te festivalovo koncertos, modno prehľadka abo chočsavi aver akcija, hin jekimportantneder te na daral pes the te avel manušeskero. „Kamav te kerel dureder kada so kerav, choc te andre ziskovo abo neziskovo sektoris, kamav te avel o vzoros le čhavorenge andro čhavorengere khera, so len hin kajso osudos sar the man. Te sikhavel lenge, hoj te varekas likerena the jov abo joj šunela peskeri motivacija, šaj ačhol reslo. Gondolinav, hoj kada džal, me som rado, hoj šaj kada kerav a hoj man o manuša khatar mande likerem.“

AKTIVISMUS A UMĚNÍ V OSADÁCH

Jana Baudyšová / Foto: Tomáš Rafa

Začalo to stavbou segregační zdi ve východoslovenských Michalovcích před devíti lety. Měla zabránit přecházení Romů z osady přes sídliště, ale město ji nazvalo „sportovní“.

„Ještě jako student umělecké akademie jsem chtěl na tuto událost zareagovat,“ vzpomíná výtvarník Tomáš Rafa, který pro romské děti z osady Angy mlyn, jejíž obyvatele měla zeď od města oddělit, uspořádal fotbalový turnaj.

„Sportovní“ zdi začaly vyrůstat i v dalších obcích. „Pomalovali jsme společně s romskými dětmi největší segregační zdi jako třeba v Ostrovanech nebo Velké Idě,“ přibližuje Rafa. Spolu s dalšími umělci, aktivisty a dobrovolníky pak v roce 2014 založil sdružení Art Aktivista a pustili se do revitalizačních projektů a malířských workshopů pro děti ze sociálně vyloučených lokalit.

„V Sečovcích jsme si na sebe zvykli a naše malířské prázdniny jsou velmi oblíbené. Pracujeme s desítkami dětí, sledujeme jejich talenty, jak rozvíjejí svou verbální i neverbální komunikaci, sebe-realizaci, sebedůvěru. V týmu máme art terapeutku i zkušené výtvarníky,“ říká. Letos pro sečovské děti chystá i několik novinek – promítání filmů a fotografií z minulých let, uvažuje i o koncertě. Maluje se v přírodě, v osadě pak probíhají závěrečné vernisáže. Během workshopů se vedle dětí zapojují i dospělí – společně se třeba pustili do revitalizace vchodů bytovek.

TOMÁŠ RAFA (1979)

je výtvarník a filmař. Věnuje se tématu extremismu na Slovensku, Polsku a v České republice, soustředí se na angažované umělecké aktivity. Za projekt „Nový nacionalismus v srdci Evropy“ obdržel v roce 2011 cenu Oskára Čepana pro mladé umělce. V roce 2013 vyvolal diskusi výstavou Výběrové řízení na česko-romskou vlajku. Absolvoval Akademii umění v Bánské Bystrici a Akademii výtvarných umění ve Varšavě.

SOUČASNÝ VÝZKUM ROMSKÉHO HOLOKAUSTU

Eva Zdařilová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Jaká je v České republice a na Slovensku politika a zároveň praxe připomínání romského holokaustu? Odpovědi hledali akademici, pamětníci, ale i široká veřejnost koncem května na diskuzi v Hybernské.

Panelová diskuze byla třetí ze série veřejných debat při příležitosti vykopení areálu vepřina v Letech u Písku státem a pořádala ji ROMEA, o. p. s., ve spolupráci s Pražským fórem pro romské dějiny při ÚSD AV ČR, s Muzeem romské kultury (MRK) a se Seminářem romistiky na FF UK.

Pozvání do panelu přijal sociální a kulturní antropolog Yasar Abu Ghosh z Katedry obecné antropologie na FHS UK, který dlouhodobě sleduje veškeré aktivity kolem připomínky tábora v Letech u Písku a zajímá se o to, jak se na příkladu tohoto místa pracuje s tématem romského holokaustu ve veřejném prostoru i v odborném diskurzu. Na teoretický příspěvek k politice paměti navázal Dušan Slačka, historik MRK, a ukázal zcela konkrétní příklady připomínání.

Na ukázce několika pomníků Slačka

demonstroval, jak mohou odrážet dobovou marginalizaci Romů ve společnosti, kdy jsou upozadováni i jako oběti v rámci připomínky. Neromské oběti jsou totiž často uvedeny jmenovitě, zatímco o romských obětech vypovídá jen souhrnné číslo v dolní části památníku. Jako ilustrativní příklad uvedl Památník obětem první a druhé světové války v Petrově v okrese Hodonín, na němž je seznam jmen obětí zakončený informací „a 34 příslušníků cikánských rodin“.

Existuje ale i celá řada unikátních pamětních desek, které vznikly ze soukromé iniciativy. V okrese Písek v obci Nevězice například umístil pan Václav Luzum pamětní desku na dům, ze kterého byla na smrt do Osvětimi odvedena jeho rodina. Podobně ze soukromé iniciativy a bez většího povšimnutí veřejnosti umístila rodina

Růžičkova z Moravské Třebové v roce 1985 pomník v obci Bohusoudov na Jihlavsku k uctění památky Romů, kteří odtud byli v roce 1943 také odvedeni do transportu do Osvětimi. Slačka během svého příspěvku zdůraznil, že samotné připomínání by mělo být součástí výzkumu.

Dalším pozvaným odborníkem panelu byla Helena Sadílková, vedoucí Semináře romistiky na FF UK, která představila instituce a projekty, jež se věnují v České republice dějinám Romů ve 20. století s akcentem na období války.

Do situace na Slovensku umožnila přítomným vhléd etnografka a historička Zuzana Kumanová z bratislavského sdružení In Minorita. Na Slovensku se podle ní v odborných kruzích hovoří stále o neuznaném holokaustu, chybí historici, kteří by se věnovali osudu Romů za nacismu a připomínka obětí ve

veřejném prostoru stále není samozřejmostí a začíná se objevovat až od roku 2005 s projektem Ma bisteren!. V jeho rámci sdružení In Minorita osazuje veřejná místa na Slovensku památníky a pamětními deskami na připomínku škály perzekucí, kterým museli Romové v období Slovenského státu čelit. Zatím jich bylo umístěno sedm.

Při reflexi stavu v České republice a na Slovensku se zazněla úvaha, zda paradoxně neumožnila téma romského holokaustu šířit ve veřejném prostoru i tzv. kauza Lety. Yasar Abu Ghosh považuje pozitivní vliv za nepřehlédnutelný: „To, že se z toho stalo politikum, je okolnost, která perzekuci Romů zveřejňuje ve veřejném prostoru, ale nabízí nám také způsob uznání například ve formě objevujících se politických iniciativ na straně Romů. Byla to také platforma pro navázání transnacionálních kontaktů mezi politickými aktéry.“

Ke kontextu na Slovensku Kumanová dodala: „Tam, kde se perzekuce odehrávala, k tomu mají komunity různý přístup. V některých se k tomuto tématu a veškerému příkoří lidé už nechťeli vracet. A to vědomě, aby už další generaci nezatěžovali zkušeností špatného soužití, neboť tím, že došlo k osvobození, se v těchto malých obcích nic nezměnilo – někteří lidé jen převlékli kabát. Když chtěli Romové v lokalitě zůstat žít, tak zase tahali za kratší konec. Bylo třeba v další generaci zapomenout na všechno, co se stalo do roku 1945.“

Diskuze se účastnil i Karel Schwarzenberg, který k tématu výzkumu romského holokaustu dodal: „Nejdůležitější by bylo, aby se výsledky výzkumu dostaly do povědomí širší veřejnosti, neboť popravdě řečeno anticigánské nálady jsou u nás nadále velmi silné. Proti tomu musíme něco udělat. Mrtvé už neoživíme, ale musíme něco udělat pro to, aby tato strašná tradice už nepokračovala. Tady mi chybí aktivity, abychom dnešní mládež vychovali. Historické zkušenosti se nepředávají z generace na generaci, ale předsudky ano a ty trvají dlouho.“ Mimo jiné připomněl, že by si česká společnost měla přiznat vlastní zločiny a reflektovat, že např. konkrétně v Letech u Písku je český podíl neoddiskutovatelný.

Diskuze byla pořádána jako doprovodný program k výstavě architekta a výtvarníka Zdeňka Daniela Moje černobílé stíny aneb Memento mori. ●

Karel Schwarzenberg

Jožka Míker a Čeněk Růžička

Zuzana Kumarová

O LEY LEY

VYPRÁVÍ LADISLAV CIROK

Renáta Kováčová, Ladislav Cirok / Foto: archiv Ladislava Ciroka

V seriálu RomaŇi gili (Romská píseň) se věnujeme historii a současnosti některých dobře, ale i méně známých (nejen) romských písní a písňových textů. Do čtvrtého dílu letošního roku přijal pozvání Ladislav Cirok ze skupiny Funky Brothers, kterou tvoří spolu s partákem Davidem Rostašem. Jejich mix funk, R&B, soulu, jazzu a hip hopu strhává na parketu k tanci nejen mladé publikum. Ladislav si pro nás vybral píseň z vlastní tvorby s názvem O ley ley.

O LEY LEY

Když si tedy mám vybrat píseň, kterou mám rád a ke které mám nějaký vztah, tak to bude píseň O ley ley. Je to sice starší písnička, ale je to taková rytmická pecka, která umí dostat publikum do varu, aby si to s námi lidi pořádně užili.

Tento song dlouho ležel v šuplíku, až jsme se jednou rozhodli, že ho doděláme – a povedlo se to ve velmi krátké době.

My většinou hrajeme na různých diskotékách a je to nepopsatelný pocit, když vidíte, jak diváci tančí na vaše písně

a užívají si to. Na této písni s námi spolupracovali úžasní hudebníci Marek Kotlár a Ondřej Gizman mladší. Píseň je o lásce k ženě. Mám ji rád, protože je o vyznání lásky, muž ženě zpívá, proč si jí váží a co pro něj znamená. Být milována a hýčkána si zaslouží každá žena. ●

O LEY LEY

*Stále nádherná, duši máš
kouzelnou*

*Oči tvé září štěstím a já šílím
za tebou*

*Oči mé když spí, stále tebe
jen vidí*

*Tak buď mou, jedinou
Jsi prostě úžasná, poslední*

*a upřímná
Na světě ta jediná, co mi je
souzená*

*Když tě vidím, slyším smát
Ten tvůj úsměv mám moc rád
A chtěl bych se s ním stále smát
A samým štěstím zazpívat*

*o ley ley, o ley ley
Tak teda, chci ti jenom říct, že
když jsem tě hned zahlídl*

*Tak od té doby nevím, co se se
mnou bude dít*

*Já koukám na tvůj smích, ten mi
říká, že mám jít*

*Tvoje tělo odmítá, jsi jako tajná
krajina*

O ROMECH A O GÁDŽÍCH: V ČECHÁCH PAL O ROMA THE PAL O GADŽE: PRO ČECHY

Jan Ort / Foto: Pixabay

V situaci nedostatečného množství pracovních příležitostí v rámci východoslovenského regionu, které jsou navíc pro mnohé místní Romy vzhledem k jejich celkovému společenskému postavení obtížně dostupné, odcházejí jednotlivci, ale i celé romské rodiny, za prací za hranice Slovenska. Migrace jako ekonomická strategie má mezi Romy z východního Slovenska dlouhou tradici. Z válkou zbídačeného regionu odcházeli za prací do Čech už těsně po jejím skončení, a dali tak základ nejen romské populaci v České republice, tak jak ji známe dnes, ale i propojení mnohých komunit a lokalit v českých zemích a na Slovensku.

K migraci ze Slovenska do českých zemí, která probíhá v různých podobách dodnes, na začátku 90. let přibyl fenomén azylových žádostí do zemí západní Evropy a Kanady, se vstupem Slovenska do Evropské unie a souvisejícím otevřením hranic i pracovní migrace do Anglie (resp. Spojeného království).

Migraci Romů můžeme stěží připisovat jejich místní neusazenosti anebo nezkrotné touze cestovat. Připomeňme, že Romové byli ve většině východoslovenských vesnic dlouhodobě usazeni, a pokud byly zpřetrhány vazby k jejich rodné vesnici, bylo to způsobeno spíše vnějšími okolnostmi – např. válečnými traumatickými zkušenostmi nebo ze strany neromských sousedů systematickým odmítáním romské účasti na životě vesnice v jakékoliv podobě. Pro mnohé Romy navíc migrace neznamenala odtržení se od vlastních domovů na Slovensku, ale získání prostředků k vystavění důstojnějšího bydlení. Vezměme příklad jedné vesnice na Spiši. Romské rodiny odtud začaly odcházet do Anglie již záhy po roce 2004, doteď ovšem referují o slovenské vesnici jako *khere* „doma“ a hojně investují do výstavby nových domů na místě původních dřevěných stavení, a zřetelně tak ukazují silné vazby ke své domovské obci.

Na rozdíl od těchto Romů, Romové z Dědiny, námi sledované vesnice, do Anglie neodcházejí. Taková migrace totiž obvykle probíhá na základě příbuzenských či jiných osobních vazeb a při absenci podobných kontaktů se z pohledu místních Romů jedná o příliš riskantní krok. S čím ale dědiňští Romové zkušenost mají, jsou pracovní výjezdy do sousední České republiky. Zpravidla se jedná o výjezdy mužů, kteří tráví jeden týden z měsíce *khere pre Slovensko* („doma na Slovensku“) a v pracovních partách tři týdny *pro Čechy* („v Čechách“) na výkopových pracích, ale i na stavbě dálnic a v továrnách. Kromě obvykle

špatných pracovních podmínek a často i nejistoty výdělku vyprávějí o zkušenosti přívětivého přijetí: *Pro Čechy len le Romen feder sar ke amende pre Slovensko!* (V Čechách berou Romové líp než u nás na Slovensku).

Sotva bychom se měli na základě takových výpovědí začít poplácávat po zádech a říkat si, jak se v České republice chováme k Romům hezky. Vyprávění dědiňských pracovníků-migrantů vypovídá spíše o něčem jiném. Ačkoliv Romové v rámci Dědiny nečelí ze strany svých neromských sousedů žádné přímé diskri-

minaci a sami hodnotí takové soužití jako harmonické, z perspektivy zkušenosti z anonymního prostředí českých měst jsou schopni odhalit nerovné postavení, které v Dědině zaujímají. Ovšem i za takovýchto okolností chtějí tito Romové v Dědině zůstat. Východoslovenská vesnice je pro ně totiž nadále domovem a přes nerovné postavení a omezené možnosti výdělku zůstává prostředím, ve kterém se umí pohybovat a které současně znamená jistotu a bezpečí pro ně i pro jejich děti.

•

ZAJÍMÁ VÁS HISTORIE, MÁTE RÁDI PŘÍBĚHY? POSLECHNĚTE SI VYPRÁVĚNÍ PAMĚTNÍKŮ

WWW.PAMETROMU.CZ

Unikátní sbírka rozhovorů přibližuje méně známou stránku historie naší společnosti, historii Romů.

Projekt Paměť Romů realizuje ROMEA, o. p. s. za finanční podpory
Bader Philanthropies, Inc.

